

Saldonar.

MÉS ENLLÀ DE LES

MUNTANYES, en aquesta

banda dels Pirineus, la península Ibèrica és una amalgama de pobles amb una història extensa i convulsa. Vistos amb els ulls del danès **Per Nyholm**

Catalunya, Espanya i Portugal es debaten entre els conflictes i les esperances, com unes peces valuoses del gran puzzle europeu. Seguint la tradició dels millors periodistes viatgers, ens destapa realitats que tenim a la vora i que no havíem observat.

«ELS ROSTRES D'EUROPA», 1
TRADUCCIÓ DE HENRIK BROCKDORFF
I MIQUEL-ÀNGEL SÀNCHEZ FÈRRIZ

ELS ROSTRES D'EUROPA I
MÉS ENLLÀ DE LES MUNTANYES

COL·LECCIÓ DIRIGIDA PER
ALBA SABATÉ GAUXACHS

Saldonar.

MÉS ENLLÀ DE LES MUNTANYES

Per Nyholm

**«ELS ROSTRES D'EUROPA», 1
TRADUCCIÓ DE HENRIK BROCKDORFF
I MIQUEL-ÀNGEL SÀNCHEZ FÈRRIZ**

Primera edició:
setembre del 2024

© **del text:**

Per Nyholm, 2024

© **de la fotografia de la coberta:**

Carsten Ingemann, 2024

© **de la fotografia de l'autor:**

Nancy Falcón, 2024

© **d'aquesta edició:**

Edicions Saldonar, 2024

Direcció editorial:

Alba Sabaté Gauxachs

Edició i producció:

Francesc Gil-Lluch

Disseny:

Judit Hecri i Octavi Gil Pujol

Coberta i maquetació:

Octavi Gil Pujol

Distribució:

UDL

Publicat per **Edicions Saldonar**

Alfàmbra, 16, 5è 2a

08034 Barcelona

edicions@saldonar.com

www.saldonar.com

@saldonar

Thema: JB, JP, 1D, 1DSE-ES-J,

1DSE, 1DSP

ISBN: 978-84-19571-39-7

Dipòsit legal: B 14796-2024

Saldonar forma part de:

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Els titulars del *copyright* tenen els drets reservats.

Aquest llibre s'ha imprès amb paper procedent de boscos gestionats de manera sostenible, un òfset cru de 80 grams, i s'ha compaginat amb la tipografia Tiempos en cos 9,5.

TAULA

A CATALUNYA

Via Dolorosa, Via Triumphalis

UN BERNAT PESCAIRE SOBRE EL RIU AL VESPRE	19
LA FERIDA SENSE CICATRITZAR	35
EL MOMENT REVOLUCIONARI	51
ESQUIZOFRÈNIA EUROPEA	79

A ESPANYA

L'arrogància del poder, la il·lusió del poder

EL PATI INTERIOR DELS DIMONIS	125
ENTRE DUES CULTURES	157
ON LES MUNTANYES BALLEN	189
ENTRE ELS BASCOS	205

BAR ESPAÑOL 221

UNA ESPANYA MUTILADA 229

«JO VOLIA POSAR ORDRE AL MÓN» 239

L'ESCORXADOR D'OSCA 245

A PORTUGAL

El somni de l'infinit

ELS OSSOS QUE NO SÓN DEL POETA 255

EL PUNT D'INFLEXIÓ DE LA MODERNITAT 271

EPÍLEG 295

Units en la pau de la memòria

SOBRE LES MUNTANYES

Segons el mite grec, Pirene va ser la filla del rei grec que Hèracles va deixar embarassada. Quan Pirene va donar a llum, no pas un infant sinó una serp, va fugir al desert esfereïda. Allà va morir, i Hèracles li va erigir un monument de pedra que va anomenar els Pirineus. En la tradició catalana, Pirene és una reina ibèrica descendent del Noè bíblic. Va morir al mar de foc que va envoltar la creació de la cadena muntanyosa que va del Mediterrani al golf de Biscaia, que la posteritat va denominar els Pirineus.

Puigcerdà, 2024

Santander

Gernika

Bilbao

Braga

Fuentidueña

Porto

Coca

Salamanca

Segòvia

Coimbra

Madrid

Yuste

Lisboa

Còrdova

Sevilla

Granada

Ugíjar

Sagres

Cadis

Algesires

Des d'on ha escrit Per Nyholm

MÉS ENLLÀ DE LES MUNTANYES

ELS ROSTRES D'EUROPA I

Per als que no tornen a casa

L'experiència de l'absurd de l'existència fa tabula rasa. Arrasa el món. No en queda res. Aleshores com podem seguir vivint, seguir avançant? Camus hi albira una possibilitat, si som capaços de viure l'absurd, oposar-nos-hi...

L'absurd és una cosa, la rebel·lió contra l'absurd n'és una altra. Les regles d'actuació que no trobem en el món absurd, les trobem en la rebel·lió en contra seu. Amb la nova ètica que ve implicada amb la rebel·lió, Camus pretén crear un nou ordre en l'existència arrasada per l'absurd. Així doncs, què és l'absurd? És l'opressió, el terror i l'assassinat, la mentida i el mutisme definitiu. I en què consisteix l'ètica resultant de la rebel·lió contra l'absurd? Consisteix en la solidaritat, la conversa, la comunicació entre les persones i el seu mutu reconeixement que el seu destí n'és un de comú.

K. E. LØGSTRUP (1905-1981),
filòsof i teòleg danès

A tot el món es qüestiona el concepte de la democràcia com un bé universal indiscutible. Ha arribat l'hora en què la democràcia prengui consciència de si mateixa, de la seva rememoració i del seu retorn al debat públic. Dit de manera clara: la seva renovació tant en el pensament com en el sentiment.

THOMAS MANN (1875-1955),
escriptor alemany, premi Nobel 1929.
Citació de 1938

A CATALUNYA

VIA DOLOROSA, VIA TRIUMPHALIS

Al matí, molt d'hora, em vaig despertar amb la música; un regiment de soldats amb prou distància entre l'un i l'altre marxava Rambla amunt. No vaig trigar a baixar al llarg passeig, que divideix la ciutat en dues des de la Porta del Mar, el passeig del mur al llarg del port, i fins a la Porta d'Isabel II, més enllà de la qual hi ha l'estació d'on surt el tren a Pamplona. Encara no era l'hora de passejar, més aviat era la dels negocis; hi havia corredissa de gent de la ciutat i de gent del camp, d'oficinistes a peu, pagesos damunt els seus muls, carros pesants amb càrrega voluminosa, cotxes lleugers sense res, carretes i òmnibus; crits i xiscles, espetecs de fuet, dringadissa d'esquelles i guarniments de llautó de cavalls i muls. Tot això es creuava, fent un caos de fressa, de brogit; t'adonaves que et trobaves en una ciutat important. Grans cafès esplèndids s'hi presentaven ostentosos, les taules de les terrasses ja estaven totes ocupades. Barberies ben endreçades amb portes grans com portals obertes de bat a bat s'arregleraven amb els cafès; s'hi ensabonava, s'hi rasurava i s'hi pentinava. Paradetes de fusta amb taronges, carbasses i melons gosaven avançar-se una passa més endavant de la voravia; aquí una casa, allà un mur d'una església, feien de suport de pintures a un ral, de faules fantàstiques, de cuplets

i versets «impresos aquest any». Hi havia tantes coses per veure... Per on començo, per on acabo a la Rambla, el bulevard de Barcelona?

H. C. ANDERSEN (1805-1875), el gran poeta i periodista de viatges danès. Entre les seves obres publicades —a més dels contes, editats en català— hi ha *I Spanien* [A Espanya] (1863) i *Et Besøg i Portugal* [Una visita a Portugal] (1866). L'obra mestra continua sent *En Digters Bazar* [El basar d'un poeta] (1842), sobre el periple de l'autor de Dinamarca a Itàlia, Grècia i Constantinoble; d'allà, pel mar Negre, cap a Budapest i Viena, i finalment a Copenhaguen. Tot i el seu entusiasme per Barcelona, que comparava amb París i Torí, no va adonar-se mai que es trobava a Catalunya

UN BERNAT PESCAIRE SOBRE EL RIU AL VESPRE

FLIX

És l'inici de la primavera, a primera hora del vespre, i tot és tan quiet, tan íntim, que em pregunto a mi mateix si el món encara existeix. El dia es va enretirant després d'acabada la feina. Núvols vigilants naveguen cap a l'est sota el cel foscant de Catalunya, per sobre del corrent de l'Ebre que va lliscant a poc a poc, cap al Mediterrani, cap a la seva mort en la nit incipient.

Flix apareix, els colors de la senyera es veuen arreu, les quatre ratlles vermelles com la sang sobre una tela daurada, un dels estendards més antics d'Europa. A l'esquena arrossego una setmana de cotxe des d'Àustria, que és on visc, tot i que no és la meva pàtria, que és Dinamarca, la Dinamarca que vaig deixar enrere l'any 1980. M'he fet un encàrrec a mi mateix. Em vull mirar de més a prop la península Ibèrica, els pobles i les llegendes, aquesta península que és alhora Europa i no-Europa, la planura més enllà de les muntanyes, terribles dictadures al segle XX, quatre guerres civils espanyoles en menys de dos-cents anys, colònies oblidades com ara Catalunya i Euskadi.

Al llarg de l'Ebre, vull veure el que resta d'aquell front en què els rebels feixistes van obrir bretxa el 1938, on després van envair

Catalunya i van posar fi a la darrera guerra civil d'Espanya el 1939, la tragèdia mai oblidada de la República i d'Europa. Fins a l'Ebre, els feixistes asseveraven que «alliberaven» Espanya. Després de l'Ebre, «conquerien» Catalunya, en la mentalitat dels rebels una colònia no cristiana que volia ser ella mateixa i que per tant havia de ser castigada.

Mentre contemplo la llum minvant sobre l'Ebre, m'assalta la idea que em vaig acostant a la conclusió del viatge de la meua vida. He passat molt més de mig segle a la carretera —sense meta i, malgrat tot, amb un objectiu— buscant, rarament trobant, inquiet, sovint més resistent del que jo em creia capaç. Puc continuar igual? Al llarg de la darrera desena d'anys he recorregut si fa no fa tres-cents mil quilòmetres amb el meu vehicle dièsel abonyegat i brut, però fidel, d'Ucraïna a Portugal, de Grècia a la regió àrtica, i ara del Danubi a l'Ebre. Gairebé sempre per Europa, vaig començar el meu periple amb el primer viatge de la infantesa, a Itàlia, el 1948, organitzat per una mare enèrgica, que opinava que el fill havia de veure el pare, que vivia a Roma. He fet excepcions, amb mesos als Estats Units, una volta al món d'anys, mesos al Pròxim Orient i a Sud-amèrica, setmanes a Àfrica.

He arribat a Catalunya per carreteres secundàries i per camins veïnals, des dels Alps fins als Pirineus. Les autopistes no m'agraden. Segur que serveixen per al transport. Si vas just de temps, o si tens una fita geogràfica determinada, hi arribes ràpid i gairebé sempre sa i estalvi. No tinc cap meta determinada. Ben mirat, és amb reticència que penso en l'arribada. Puc passar hores i dies a

la carretera, observar la natura, les ciutats i la gent. Qui són? Què hi passa? Tenen històries?

Abans d'arribar a l'Ebre, prenc un àpat modest amb una copa de vi en un poble ben amunt de les muntanyes, més cap al nord, al rerepaís català. La casualitat vol que al bar em trobi amb l'alcalde, un home gros i suat, de camí cap a casa des del seu olivar. Li pregunto com se sent amb els espanyols. Contesta breument que ell, com centenars d'altres alcaldes catalans, ha estat interrogat per la seva col·laboració en el referèndum del 2017, violentament interromput per Madrid. Presó? S'arronsa d'espatlles en silenci, com si fos un assumpte que no tingués a veure amb ell. I la Guàrdia Civil? «Aquests, no els veiem mai», respon. «Saben que, si apareixen per aquí, tindran problemes».

El terreny des de Lleida fins a l'Ebre em recorda Croàcia i l'interior de Bòsnia, muntanyes i gorges, bardisses i boscos que remoregen, penyes; país de guerrillers, apte per a emboscades i assassinats, intransitable per a un exèrcit mecanitzat. Em recorda un episodi de les guerres de secessió iugoslaves, el 1992, en un bosc a prop de Knin, un cau de rebels serbis encimbellat molt per sobre de les llunyanes profunditats argentades de l'Adriàtic. Hi era amb quatre o cinc guerrillers croats, tots amb l'equip complet, en una taverna tan primitiva que a Dinamarca amb prou feines hi tindries gallines. «Pots venir amb mi aquesta nit», em va proposar un home robust, més aviat jove, mecànic de professió i amb unes mans tan grans com pales. «Avançarem arrossegant-nos fins a la posició dels serbis i liquidarem el sentinella... És una bona història», va dir per temptar-me, mentre acaritava un ganivet contundent de carnisser. Vaig declinar l'oferta. Ens vam veure l'endemà al matí. Ell estava d'un humor esplèndid. Tenia la jaqueta militar tacada de sang. «Me'n vaig fer dos», va presumir. «En silenci. Ja no hi són... Una copa de slíkovitx al meu compte!».

El riu Ebre centelleja com unes estovalles de seda, movent-se sota la brisa del vespre. El nom té l'arrel en l'antic *Iberos* o *Hiberus*, d'on ve *Ibèria*, terme que ja coneixien els grecs. El sol va de camí de pondre's. La seva darrera llum estén els seus dits vermells de sang sota el cel crepuscular de la Marca Hispànica; una estrella solitària brilla al nord. Va ser la que Guifré el Pilós va veure a l'hora de la mort, després de la batalla prop de Barcelona el 897, l'hora en què, segons la llegenda, el rei dels francs va anar a buscar el seu lleial vassall i, sucant quatre dits a la seva ferida, va traçar quatre barres de sang damunt l'escut daurat del comte? Aquesta llegenda té importància històrica. A cavall dels Pirineus, els catalans es van situar al llindar d'una independència nacional i política. Més al nord hi havia els carolingis, cada vegada més ocupats a defensar les seves viles i terres contra els salvatges vikings; al sud i a l'est governaven els musulmans, però amb els dies comptats. Perquè es pogués parlar d'un poder central espanyol, encara quedaven tants segles que ningú no podia ni entreveure'l. Els catalans constituïen una avançada europea, però a diferència dels danesos de l'època no se'n van sortir de convertir la seva comunitat en una unitat estatal.

Un bernat pescaire plana a flor d'aigua fent uns crits somorts, a la recerca del sopar. Em pregunto si a Flix hi ha una pensió. Naturalment. Puc trobar-hi una habitació amb vista sobre el riu? Sempre ens queda l'esperança, fins i tot en la negra nit. El riu no té pressa. Potser sap que s'està atansant a la mort. Un centenar de quilòmetres més i el corrent que va néixer a les congestes de la serralada Cantàbrica desapareixerà en un mar temperat, l'aroma salada del qual percebo en el crepuscle. És com si aquest riu, en la seva indolència, amb la seva veu calmada, estigués explicant un conte sobre els meus compatriotes, sobre els nòrdics, que mil anys enrere, en les seves naus llargues, remaven de Dinamarca o

de Noruega a Saragossa, on arribaven passant per l'Ebre. Segurament no tenien gaire coneixement d'on es trobaven, però sí que sabien que eren lluny de casa, que eren al mar des de feia mesos, potser anys, primer l'infinit i perillós oceà a l'oest, després a través d'un estret coronat de muntanyes, amb forts corrents i ones braves, per arribar tot seguit a un mar més clement i un clima més càlid, amb costes verdes a babord... Sí, ho sabien perquè ho havien vist amb els seus propis ulls, ho havien notat als propis cossos, mentre s'escarrassaven amb els remes. Els seus eren viatges reals, al contrari dels viatges homèrics molt més antics, que no eren reals, sinó autèntics, autèntics en l'imaginari, autèntics en la seva lírica i el seu drama. Eren barbuts i salvatges, aquells nòrdics o vikings, eren assassins i brutíssims, comerciants i artistes, navegants incomparables. Com el berrat pescaire, estaven a l'aguait del botí. De pressa, no en tenien... Sí, potser per fer-se rics, però no per tornar a casa.

A les sagues nòrdiques llegim com els homes —rarament les dones— s'acomiadaven de la família i dels amics, desapareixien rere l'horitzó, descobrien altres poblats i s'hi quedaven un hivern o dos. Aleshores tornaven a fer-se a la mar, cap a una meta desconeguda, trobaven un altre poblat on podien hivernar. Si hi anaven com a nois grans, i això passava sovint, podien tornar-ne com a homes madurs, plens d'aventures. D'altres desapareixien. Morien en combat, s'ofegaven, s'establien a països estrangers, des de Grenlàndia i Amèrica del Nord, que anomenaven Vinland, passant per Anglaterra i Normandia, fins a Sicília i Bizanci, el desert àrab i les estepes al voltant del Volga. Una única expedició, capitanejada per Ingvar el Viatger, va navegar el 1036 de Suècia pels rius russos al mar Caspi i d'allà, al Turkmenistan. En el viatge de tornada, van creuar l'Azerbaidjan i Geòrgia, on van lluitar a favor del rei local. Per un bon sou, però sense èxit.

Molts en van resultar morts, d'altres van morir de malaltia, entre ells l'Ingvar. El seu nom i les seves gestes són recordats en pedres rúniques, les anomenades pedres d'Ingvar, erigides prop d'Estocolm.

Segons una teoria d'arqueòlegs, historiadors i etimòlegs, els vikings poden haver-se establert permanentment en aquests dos llocs de la península Ibèrica: a Lordemanos, prop de Lleó, i Loredemão, als afores de Coimbra. Es creu que els noms d'aquests llogarets es remunten a *normanni*, *nordomanni* o *lordomanni*, és a dir, a gent del nord, potser de Normandia.

Els vikings navegaven guiant-se pel Sol, la Lluna i els estels. Coneixien el vol dels ocells i l'olor de les aigües. Estaven familiaritzats amb els rius... El Tàmesi, l'Elba i el Weser, el Sena, el Loira i la Garona. El 844, navegaven pel golf de Biscaia. Van fundar Mundaka, un nom que sona a nòrdic i que té a veure amb la desembocadura del riu local. Aquí descansaven i adobaven les seves embarcacions. Des de Cantàbria i Galícia continuaven fins a Lisboa i Cadis. Per tot arreu, les seves naus amb caps de drac sembraven terror i pànic. Remuntaven el Guadalquivir i saquejaven Sevilla. Del mont Tariq, Gibraltar dels nostres dies, seguien cap al nord i cap a l'est. Resseguint una costa assolellada van arribar a un delta, des del qual van remar fins al que és Pamplona avui. Viles i poblats que es trobaven en el camí eren saquejats a fons. Les flotes creixien i creixien, des d'una desena de naus fins a cent o més. Al final eren capaces de transportar si fa no fa deu mil guerrers, l'equivalent a la meitat de l'exèrcit amb el qual Roma havia iniciat la conquesta de la península Ibèrica mil anys abans. Encara al segle XIV, l'historiador Ibn Idhari descrivia a Marràqueix les naus dels vikings com uns «ocells vermells com la sang, que omplien el mar i infonien terror a tothom».

El trànsit rarament va en el sentit invers, i quan per fi s'albira en la boira de la història és pacífic. Així, arqueòlegs i historiadors poden parlar del comerciant jueu Ibrahim Ibn Yaqub, que va recórrer els dos mil quilòmetres de Tortosa a l'actual zona fronterera entre Dinamarca i Alemanya, a Hedeby, que va ser un dels emporis més grans dels vikings. Ibrahim descriu com homes i dones del nord llunyà es pintaven els ulls, per mostrar-se sempre bells. Quant de temps va trigar per fer el viatge, no ho sabem.

El primer europeu nascut a Amèrica no era ni basc, ni català ni espanyol, sinó nòrdic. Poc després del tombant del segle XI, Snorri Thorfinnsson veia la llum del dia a Vinland, on els seus pares, un comerciant islandès anomenat Thorfinn Karlsefni i la seva esposa, Gudridur Thorsbjarnadottir, havien establert un poblat amb altres emigrants de Grenlàndia i d'Islàndia. La colònia, situada en un fèrtil prat que donava a un riu ple de salmons, la van abandonar per culpa de les hostilitats dels habitants nadius, anomenats *skrællinger* pels nòrdics. A l'edat de tres anys, Snorri va ser dut amb l'embarcació del seu pare a Islàndia, on, de gran, va tenir un paper decisiu en la conversió de la petita nació al cristianisme. Bertel Thorvaldsen, el gran escultor clàssic del segle XIX, de Dinamarca i d'Islàndia, director de l'acadèmia papal de belles arts de Roma, afirmava que descendia en línia directa de Snorri, i que per tant podia ser considerat un descendent llunyà de Leif l'Afortunat i d'Èric el Roig, els domadors dels mars àrtics.

Catalunya és una passió tardana, per a mi. Per què? Perquè Catalunya, juntament amb Euskadi, és el paral·lel a l'Europa occidental d'aquella Europa oriental i central que als anys vuitanta es

va deslliurar de la Unió Soviètica. És l'experiència dels meus millors anys, la lluita per la llibertat d'Europa als països europeus no lliures, incorporats per la força a un imperi soviètic malalt. Ho vaig explicar a *Europæerne* [Els europeus], i ara, en gran part, n'incorporo continguts en aquest llibre, posats al dia. Prou més tard va seguir un llibre molt crític sobre Cuba, que va ser editat en català per Saldonar, amb el títol de *Cuba, la soledat que no s'acaba*, amb un generós prefaci de Jaume Cabré, el mestre discret de la llengua catalana. En un epíleg, un servidor comparava la darre-ra colònia d'ultramar d'Espanya, Cuba, amb Catalunya, l'última colònia europea d'Espanya. Quimeres? Per a molta gent, sí, però dubto que ells s'hagin passat mitja vida, com jo, en el tram que va del Bàltic als Balcans.

Va esclatar la guerra d'Ucraïna, i en va sortir el meu segon llibre en català, *De viatge pel país de la sang*, escrit expressament per encàrrec de Saldonar, el 2023, un llibre amb un enfocament més català que danès. Això va fer que Francesc Gil-Lluch, el meu amic i editor, em proposés el que no passa sovint: que jo, que no soc historiador, sinó periodista, escrivís la meva pròpia història, totalment personal, d'Europa i dels europeus, aquesta Europa que jo he viscut durant una vida bastant llarga. Vaig dubtar una mica. Tenia jo, que vaig fer els vuitanta al juny del 2022 —i a més, durant un bombardeig rus d'Odessa—, el temps i la força? En Francesc va insistir, i ens vam posar d'acord sobre una trilogia europea —menys no podia ser!—, escrita per als catalans per un danès que té Catalunya al cor. També vam acordar un títol comú per a la trilogia, *Els rostres d'Europa*, amb el qual vull subratllar l'aspecte humà i plural d'Europa, el fet que Europa pertany als europeus, no pas als estats. La feina per a la resta del segle XXI hauria de ser aquesta: que treballem cap a una federació o unió de nacions europees, és a dir de pobles, tant grans com petits. El model existent

d'Unió Europea, confegit per vint-i-set estats sobirans, es troba davant la seva data de caducitat i difícilment podrà protegir la nostra civilització i les nostres nombroses cultures quan —i si— en la seva ja manifesta imperfecció s'expandís fins a integrar entre trenta i quaranta estats.

El primer volum és el present, les darreres i les primeres frases es redacten aquest vespre de la primerenca primavera del 2024, a prop de Flix. Si tot va com ha d'anar, el 2025 seguirà un volum sobre Itàlia, els Balcans, Turquia i l'Europa de l'Est. Un volum conclusiu sobre els països nòrdics i l'Europa Occidental es preveu que surti publicat el 2026. Espero aguantar, mentrestant! I, si no, que em perdonin els lectors! Dono les gràcies a en Francesc pel seu entusiasme. I als meus traductors, el català Miquel-Àngel Sànchez Ferriz i el danès Henrik Brockdorff, per la perseverança i els molt bons consells. També dono les gràcies a l'arqueòloga Jeanette Varberg per la seva inspiradora obra mestra, *Viking*. I agraeixo a centenars de catalans, bascos, gallecs, castellans, portuguesos i d'altres la seva amabilitat, paciència i tolerància amb un danès que vol saber. Sense ells, aquest llibre no s'hauria fet mai.

Des de l'assalt rus a Ucraïna el febrer del 2022, he passat bona part del meu temps dins la zona de guerra o a prop. I pensant també en Catalunya i Espanya, dues cultures molt diferents. Kíiv i Khàrkiv, Odessa, Mikolaiv i Kherson, Lviv i Txernivtsí, Mariúpol, Butja i Irpín, són les avançades europees del segle XXI a l'est. Els paral·lelismes amb l'Espanya d'un passat no llunyà salten a la vista de qui vol veure: colonialisme i feixisme, massacres i camps de detenció, tortura, trinxeres i ciutats aniquilades, mutisme i mentides, engany i autoengany. La guerra de Franco contra Catalunya als anys trenta, en principi, no difereix de la

guerra de Vladímir Putin si fa no fa uns cent anys més tard. En tots dos casos ens trobem davant una guerra de cultures, amb bàrbars contra la civilització d'Europa, que els bàrbars ni volen ni poden comprendre. La desfeta de Catalunya el 1714, i de nou el 1939, van ser desfetes europees. Catalunya —la d'ara, debilitada després del 2017— em diu que una derrota ucraïnesa tindrà conseqüències devastadores per a Europa, de la qual Ucraïna és una part, i per a la forma i l'estil de vida europeus; aquesta Europa que serveix d'inspiració i d'encoratjament a milions de persones fora d'Europa.

Passant els Alps, rumb a la Itàlia del nord i la França del sud, després a Espanya, un malaltís estat postcolonial i postfeixista, que s'apropa ranquejant cap al seu futur incert. La resta d'Europa actua com l'estruc que amaga el cap a la sorra. El pas del Brenner és la frontera natural que s'alça cap al cel, no pas una frontera cultural. A cavall del Brenner hi ha el Tirol germanòfon, dividit el 1919: el Tirol del nord, per a l'Àustria residual que va ser definida acabada la Primera Guerra Mundial, i el Tirol del sud per a Itàlia... L'endemà venen els Pirineus, ballant al sol enlluernador de la tardor. D'un costat, Espanya, a l'altre, França, i entremig Catalunya, conquerida pels seus veïns des de si fa no fa tres segles.

Al sud dels Pirineus la situació és crítica. El 2017, a Catalunya el noranta-dos per cent dels participants al referèndum per la independència va votar a favor d'una república sobirana, una votació que va ser declarada il·legal pel Tribunal Constitucional, fortament nacionalista. I va ser declarada legal pel Parlament de Catalunya. Les eleccions espanyoles del 2023 van donar com a resultat que la dreta i l'esquerra es van quedar pràcticament igualades. L'intent de la dreta de formar govern ràpidament se'n va

anar en orris. El president del govern, Pedro Sánchez, del PSOE —suposadament socialista—, va salvar el seu gabinet i la seva vida política fent de pidolaire davant Carles Puigdemont, considerat criminal per la justícia espanyola i, en conseqüència, exiliat a Brussel·les. Tot seguit, Puigdemont és —fins a nou avís— qui posa el president a la política espanyola. Ell controla set dels tres-cents cinquanta membres del Congrés dels Diputats i constitueix amb ells la peça frontissa de l'equilibri polític. Grans nacionalistes espanyols, des de l'ultradretà José María Aznar fins a socialistes de saló com ara Felipe González i Alfonso Guerra, posen el crit al cel contra el que titllen d'alta traïció. La realitat és una altra: Espanya com a construcció errònia.

A Caldes de Montbui, al nord-oest de Barcelona, m'espera Jordi Solé Ferrando, un vell amic, membre del Parlament Europeu, fidel català i europeista. «Sánchez ha fet les seves primeres concessions», diu. «En seguiran més. Sabem on volem anar, però no ens precipitem». De cop i volta es pot parlar en català, basc i gallec al Congrés del Diputats. Els presos polítics, després del 2017, ja no només van ser indultats per aquest estat contra el qual es van oposar, sinó que n'han obtingut una amnistia que implica que el mateix estat reconeix que se'ls va perjudicar quan els va sentenciar. La meta és la dissolució de l'estat central en tres o quatre estats més petits; l'alternativa, una federació o confederació ibèrica... a més llarg termini. Cap pressa.

Quan el 2019 encara es duia a terme a Madrid el simulacre de procés contra els anomenats rebels, jo era de nou a Barcelona, on un vespre em vaig trobar amb l'aleshores president Quim Torra. Després d'una hora en companyia d'aquest líder intel·lectual d'idees clares —tan diferent de tants polítics envanits—, vaig recórrer els

pocs metres des del Palau de la Generalitat, la seu del govern de Torra, elegant i discretament morisca, fins al Pati Llimona per presentar un llibre —*Franco Lives On*, de Lluç Salellas i Vilar, editat per Saldonar—, on jo, l'observador vingut de fora, havia d'exposar la meua visió de Catalunya. Vaig fer el que m'havien demanat, però em vaig embalar fent un parell de declaracions poc matisades: que si els catalans volien assolir la república sobirana, calia que estiguessin disposats a afrontar un conflicte armat amb Madrid. Elisenda Paluzie, llavors presidenta de l'ANC i acabada d'elegir, que estava asseguda a la taula principal, va empal·lidir visiblement. El mateix vespre, caminant per Ciutat Vella, en un carreró rere la catedral, em va dir acomiadant-se: «Ja m'heu procurat quinze anys de presó...». Ho va dir com de broma, però no hi ha broma sense un deix de seriositat, sobretot en el joc intrigant del poder. Jo estava consternat. D'una banda, no podia imaginar-me que ella, completament innocent, pogués tenir problemes a causa de les meves manifestacions; de l'altra, pensava que ella havia de saber que, com el rebel Jordi Sànchez, el seu predecessor a l'ANC, fos com fos corria el risc de ser condemnada a una llarga privació de llibertat. Potser ho sabia. Potser era només una broma.

Uns quants anys més tard —amb Pere Aragonès col·locat de forma inestable al Palau de la Generalitat—, recordo que Quim Torra em va fer veure que, fossin quines fossin les converses que un cap de govern català entaulés a Madrid, segons el punt de vista espanyol tindrien només l'objectiu de donar allargues a l'assumppte, de fatigar els catalans fins al punt que es conformessin amb el seu destí i es resignessin a la idea que han de continuar subjugats en un estat aliè. Pedro Sánchez no pot governar —si d'alguna manera pot governar— sense el suport parlamentari dels catalans. Dit d'una altra manera: cal negociar, cal discutir, en públic, discretament i en secret total. Si Sánchez donés als catalans la seva

llibertat, s'arriscaria a ser penjat al fanal més proper. I si els catalans retiressin el suport al cap del PSOE, s'arriscarien a tenir una dictadura de dretes que dissoldria el Parlament català a la força, declararia l'estat d'excepció a Catalunya, detindria els líders catalanistes, sembraria el terror i faria callar el que ells consideren una colònia traïdora.

La tomba d'Antonio Machado a l'antic cementiri de Cotlliure té èxit de públic, coberta de flors i banderes republicanes, no monàrquiques, és clar que no. Grups escolars, autocars turístics, xerrades pedagògiques *in situ*. Començo a fer-la petar amb quatre alumnes —dos nois, dues noies— que cursen l'ESO en un col·legi de Barcelona. Els nois no mostren interès, les noies són més vives. La més gran es declara republicana i patriota catalana, la més petita és més cauta. Sí, és catalana, però viu a gust dins l'estat espanyol. Ens acostem al tema Machado, el poeta que va servir la República fins a la fugida el 1939. La seva intenció era d'anar amb la seva mare a París, però el periple pels Pirineus el va deixar tan tocat que van fer parada a Cotlliure. Pocs dies més tard, en aquell llavors modest poblet de pescadors, moria Machado a l'edat de seixanta-tres anys, per culpa d'una pulmonia. El més gran dels nois, un xicot una mica obès, sorrut, ens gira l'esquena amb un «¡Viva Franco!» a penes audible.

Una hora més tard, anant per la carretera de la costa creuo la frontera francoespanyola abans de Portbou. No es veu ni una ànima. El post ha quedat en ruïnes, han desaparegut finestres i portes, i les parets estan empastifades amb grafitis. Aparco a la vorada. Un cop d'ull dins l'antic control de passaports em revela un despatx ple de vidres trencats i mobles fets malbé, despulles de l'estat nacional, misèria de les fronteres. Schengen ha estat aquí,

ben per damunt del Mediterrani escumós. En dono les gràcies i entro a Catalunya.

Als anys seixanta, quan vaig començar a viatjar per Europa, Portbou era un malson: baixar tothom del tren que venia de Perpinyà, col·locar tot l'equipatge a la vista perquè fos examinat, feixos i fardells, control detallat de diaris, llibres i papers, inspecció de visats i passaports, formularis i segells, tricorns de xarol de la Guàrdia Civil. Fins i tot la via fèrria tenia, i encara té, un altre ample, una repetició de la Rússia dels tsars i dels comunistes: distància, el nostre propi món, el de la desconfiança, el de la burocràcia i el control, el món dels camps de detenció i el de la tortura, el de les fosses comunes. Aïllament.

Els europeus aprenen a conviure. Dels nostres nombrosos estats, de les nostres moltes disparitats que s'han de conservar, es va forjant a poc a poc, però no imperceptiblement, una unió, un imperi humà. Al contrari d'imperis anteriors, no consta d'un sol poble que domina altres pobles, sinó que està compost per tots els seus pobles —tan diferents com ara finlandesos, bàltics, polonesos, catalans, irlandesos, danesos i toscans—, reunits al voltant de les seves llibertats, que són concretes i garantides per llei, no una llibertat abstracta flotant lliurement en l'aire, sense cap lligam amb la realitat, d'una dreta nacionalista. L'historiador Timothy Garton Ash, molt anglès i molt europeu, proposa un estat supranacional, una federació de nacions i de pobles, un imperi mai vist abans —al contrari de la Roma antiga, al contrari de la Gran Bretanya, França, Turquia, Rússia i fins i tot Dinamarca—, un imperi que no necessiti ni desitgi dominar altres estats i altres pobles, un imperi per cooptació. Tothom hi és benvingut. Només han de complir les condicions d'accés de l'imperi, entre les quals els requisits democràtics i de l'estat de dret.

Un savi italià va parlar, fa molt de temps, de la medievalització d'Europa al segle XXI. Per què no? Si una cosa així arriba a materialitzar-se, tindrà conseqüències per a Espanya. Els castellans, que es consideren el poble ibèric superior, temen instintivament una dissolució del seu estat, sostingut per la força, i actuen en conseqüència... amb una barreja poc intel·ligent de restriccions polítiques, reglamentacions burocràtiques i violència física, que només serveixen per accentuar la creixent conscienciació nacional a Catalunya, les illes Balears, el País Valencià, Euskadi, Galícia, Astúries i les Canàries. L'imperialisme castellà va guanyar la Guerra Civil, duta a terme per Franco, que, al contrari de Hitler i Mussolini, Caetano a Portugal i els coronels a Atenes, va poder dirigir el seu estat i el seu aparell de poder fins a la mort. Mig segle després, la victòria feixista o franquista es cobreix amb la vestimenta d'una democràcia insuficient. El conflicte per la llengua i la cultura va escalant, la perifèria es gira contra el poder central. Com acabarà això, no ho sé. L'ideal seria que desemboqués en la Federació de Pobles Ibèrics, en el marc d'un imperi pacífic, modern i democràtic anomenat Unió Europea o Estats Units d'Europa.